

Universitätsbibliothek Wuppertal

Plutarchu Chairōneōs Ta Sōzomena Panta

Continens Vitas Parallelas Graecè & Latinè

Plutarchus

Francofurti, 1620

Epistola Cruserii ad lectorem

Nutzungsrichtlinien Das dem PDF-Dokument zugrunde liegende Digitalisat kann unter Beachtung des Lizenz-/Rechtehinweises genutzt werden. Informationen zum Lizenz-/Rechtehinweis finden Sie in der Titelaufnahme unter dem untenstehenden URN.

Bei Nutzung des Digitalisats bitten wir um eine vollständige Quellenangabe, inklusive Nennung der Universitätsbibliothek Wuppertal als Quelle sowie einer Angabe des URN.

[urn:nbn:de:hbz:468-1-1340](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:468-1-1340)

EPISTOLA CRVSERII

AD LECTOREM.

N N V s agitur iam quintus, candide Lector, cum filia mea vnica optimæ spei atque insignibus ornata dotibus puella nec expectato & repentino sublata fato est. Vnde cum dolor me perculisset, qualem verisimile est vnico amisso atque chariss. pignore pium patrem percellere, neq; vellem stultorū more plantibus me affligere & eiulatibus, nec euellere valerem tamen ex animo luctum acerbum meum: quo mœrori meo medicinam facerem eumque lenirem, confugi ad sacram Philosophiam, qua animis ægris nulla medetur præsentius. Atque vt faciunt Medici, qui cum lenientibus doloris medicamentis nihil proficiunt, adhibent ea quæ inducunt stuporem: ita mihi cum omnibus momentis recurreret in mentem acerba iactura mea, arripui insuper in manus vitas Plutarchi. quæ sane, vbi discessi à lectione sacra, alleuauerunt me mirifice. Reputabam enim mecum, dum eas legi, turpe mihi fore homini à puero in literis versato, & vero Christiano, non ita ferre casum meum, vt alii nonnulli non instituti diuina doctrina tulerunt. Itaq; quo cogitationem & sensum omnem dispellerem grauis vulneris mei, institui vitas Plutarchi omnes in linguam Latinam transferre. quod ea commentatio totum animum requireret, neque cogitationum interpellationem admitteret aliarum. Ita siquid laboribus hisce meis commodauit studiosorum reipubl. id filia meæ Beatæ, cuius me desiderium torfit grauissime, ferent acceptum. Impulsus eo sum facilius, quod superioribus annis paucas vitas per ocium quasi ludens sermone Romano explicauissem, quo animum à tristi & tetrica agitatione Iuris ciuilibus recrearem. Nec sane mediocriter eleuauit hæc exercitatio ægritudinem meam, sed imprudenti callum obduxit. Neque destiti, vbi semel cœpi, dum totum hoc detextum est opus. Assiduitatem operæ & studii mei interrupit morbus, qui diu me tenuit, tum frequentia negocia optimi Principis mei, aliorumque principum virorum atque amicorum, quorum temporibus & causis non potui vel debui deesse. Quod in causa fuit, vt duobus annis pene serius potuerim interpretationem meam edere. Interea cum iam poliuissem atque emendassem vitas meas Plutarchi, ostendit mihi Bruxellæ, vbi agebam illustrissimi Principis mei legatus, Secretarius regius editas elegantissime ab Amioto lingua Gallica vitas Plutarchi, quæ exierant tamen in publicum sex menses ante quam eas viderem. Huius viri mihi eruditio & diligentia aliquid lucis nonnullis in locis attulit. Cui ego hoc testimonium dabo: non posse fieri, vt quisquam hoc tempore Plutarchum tam vertat ornate lingua Latina, quam vertit ille sua. In causa est, quod ille linguam maternam nitidissimis coloribus excoluerit distinxeritque: cum nos linguam Romanam vix longo spacio ac multis laboribus alienam atque exoletam quasi balbutiamus. Postremo sub dies Festos Pentecostes hoc anno 1561. cum iam partem priorem interpretationis meæ misissem ad typographū virum ornatū Christophorum Plantinū, qui expetierat à me, hunc librū vt sibi excudendum darem: allata est ad me viri docti & industrii interpretatio Latina Gulielmi Xylandri. quæ si prodisset ante triennium, quam tam longe essem progressus & opus consummassem: non admouissem ei fortassis vltra manus. Nunc vero exantlatis tot laboribus, & tot difficultatibus exhaustis, nolui tantum opus nequicquam subisse, vel studiosos defraudare aliquo fructu, quem forsitan accipient ex vigiliis nostris. Ego quidem si dicere hic non valeam, vitas me Plutarchi, quas plurimi sumpserunt antehac Itali Latine reddendas parum feliciter, me explicauisse vnum & verius & mundius: hoc certe dicere queo liquide & recte, esse arbitratum me hoc effecisse. Nunc suppressere occupatum tantum laboris, animi videatur vel ignaui vel inuidenti sua studiosis. Neque vero hoc sine exemplo fecerim. Atque vt præteream vetera, Dioscoridem verterunt viri doctissimi tres, Hermolaus Barbarus, Ruellius, & Marcellus Vergilius. Suum cuique fuit illic iudicium. Cedit autem hic casus etiam commodo studiosorum. Cum enim fieri tanto in opere adeo obscuro & vario nequeat, vt nusquam hæreas, nusquam indormites vel impingas: eueniet, vt vbi vnus cæcutierit, id peruiderit alter perspicacius: atque sic fructum ferat lector ex Plutarchi vitis solidum. Porro intendit aspe-

dit asperitates huius lucubrationis decessus optimæ filiaæ meæ. cuius facere non potui, quin mediis in laboribus aliquando recordarer & pungerer priuatione. Huc accesserunt infidissimorum & infestissimorum importunitates & tormenta vicinorum meorum cum gregalibus suis bestiis turpissimis atque liuidissimis. Iam variorum negociorum extraneæ incursiones non mediocriter retinuerunt cursum meum. Supra omnia fuit labor mihi meus grauior quod sedes habeam, ubi neque copia sit librorum, neque vir eruditus ullus, imo ne in vicinia quidem, qui cum licuerit conferre, qui quidem in arena iactauerit se literarum Græcarum & Latinarum elegantiorum. Cum requiratur tamen imprimis, ut qui varium opus & magnificum edere intendit, in ampla agat vrbe, ubi & magna facultas sit librorum, humanique & exculti doctrina homines. Attamen omnibus extricatis vinculis peregi opus. in quo excusabunt me Lectores candidi, sicubi tam nodoso in opere & multiuago titubauerim. Magnis enim in rebus difficile est ubique canere recte. Ad hæc si verbis Plutarchi, quantum mihi sermo Romanus permisit. Neque enim sine religione discedendum arbitratus sum à verbis eius: quod ut est pressus, nullum pene sine aliquo mysterio sit. Ordinem Vitarum adiuuandi causa Lectoris mutavi studiose: ut aliqua series esset & catena temporum: nec tenor, qui potissimum refert ad intelligendum & conseruandum res memoria, semel esset inconditus atque confusus. Quia vero non vnius ciuitatis Plutarchus principes Græcos pertendit cum Romanis: verum variis ex urbibus, atque etiam nonnullos accersit alienigenas ex Epiro, Macedonia, & longius usque ex Asia & Perside, ut non sit vna eademque eorum sicut resp. ita historia: tempora sequenda putavi Romanorum, atque quo illi vixerunt ordine, hoc eos mihi digerendos. Id enim non parum luminis adfert lectioni. Præfationes insuper in exemplari Græco Paulo Æmylio & Sertorio præfixas coniectura ductus ex cæteris isto loco moui ac traieci in priorem, præposuique Timoleonti & Eumeni. Adieci singulis paribus præmiū quoddam, quo fere locum aliquem communem, qui & faciat ad rem præsentem & monere queat illum, cui eas vitas nuncupavi, tracto. Diuersis dicaui has vitas secutus Plutarchum, qui videtur eas variis consecrasse. Feci id potissimum, quo multos principes ad virtutem & ad recte tractandum remp. incitarem vel certe eo intentos confirmarem: vel potius, quod frequentem nobilitatem alant & circa se habeant principes, ad quorum se illi exemplum solent conformare, qua eos stimulare ad Plutarchi lectionem, hac si duci principes viderint suos. Habet autem eam vim lectio, ut mores lectorum tingat etiam nec opinantium & imprudentium, auocetque animum pedetentim ab insano venandi studio, à fœda crapula, à turpibus lustris & amoribus. Si enim natio nostra præclara ingenia sua dotesque excellentes, ut animi magnitudinem, constantiam, mortis contemptum, candorem, fidem, quibus nulli cedit genti & multis præcellit, Græcorum & Romanorum disciplinis institerit excolere: quid esse Germania poterit nitidius, quid beatius? Ego igitur spectauit, hoc propositum vnicum meum fuit. Fauorem certe aut munera eorum, quibus dicaui hosce labores, non captaui. Testimonio est, quod multis reddi iusserim dona. à nonnullis, quorum virtus aut pristinus in me amor merebatur, tantum accepi, quantum significatio & monumentum eorum in me beneuolentiæ potuit esse, nonnullorum repensauit liberalitatem. Neque enim ista ut mendicem, fortuna eget mea, vel animus concupiscit. Et si egerem, respondendo de iure & patrocinando, quod quibus suis facio gratis, multa queam comparare: imo liberalitas explere me principis mei potuisset: à quo multa delata repudiaui. Reieci etiam anno proximo superiore insignem fructuosumque magistratum magna cum dignitate coniunctum, quem mihi summus princeps obtulit, atque grauius, ut susciperem, institit. Cæterum de his satis. De utilitate Philosophiæ & historiæ multi multa scripsere, quæ non animus hic recoquere. Tantum dicam, esse vitæ PHILOSOPHIAM ducem, virtutis indagatricem, expultricemque vitiorum, sine qua omnino vita hominum nihil esse potuisset. Hæc vrbes peperit, hæc dissipatos homines in societatem vitæ conuocauit: hæc eos inter se primo domiciliis, deinde coniugiis, tum literarum & vocum communione iunxit: hæc inuentrix legum, hæc magistrarum & disciplina fuit. Est autem vnus dies bene & ex præceptis eius actus pene toti immortalitati anteponendus. Hæc & vitæ tranquillitatem largita nobis est, & terrorem mortis sustulit.

HISTORIA vero testis est temporum, lux veritatis, vita memoriæ, magistra vitæ, nuncia vetustatis, laus & præconium virtutis, suggillatio scelerum. Hoc insuper admonebo, cum præscribant Philosophi præcepta tantum virtutis: Historia vero, quid cum virtute aut secus sit a-

ctum, depingat: Philosophia vt magistra doceat, vt auocamentum ad hilaritatem historia delectet: vtrumque præstari hoc in opere à Plutarcho. Vnde plus docet quam historici reliqui, & stimulos relinquit in animis lectorum, quam reliqui philosophi, acriores. Quippe videntur illi docere ea, quæ efficere queat nemo: ac ne illi quidem ipsi videantur secuti ea, quæ scripsere. Hic præcepta virtutis, simulque imagines subiicit eorum, qui laudabiliter eam representauerunt. Atque idem facit quod medici, Plutarchus. Vt enim illi medicamenta, à quibus gustus abhorret agrotantium, condiunt gratioribus, ac lenocinium faciunt linguæ: ita virtuti, ad quam ascensus est arduus, ac cuius apparet esse duram tractationem, semitas Plutarchus leniores prætexit. Neque vero vna in virtute versatur, verum complectitur omnes: omnesq; ita exsequitur cum emblematis quamq; suis: vt compendium sit factorum dictorumq; sapientissimorum hominum & ducum atq; principum excellentissimorum. Neque in instrumento versatur vnus reipubl. tantum vel regni, sed omnium laudatorum. Iam vt commonstrat omnes virtutes, ita subiicit oculis omnia genera contrariorum vitiorum, ostenditq; quam fuerint turpes, iis qui inquinati fuerunt, & quam fœdum habuerint exitum. Vt autem hoc tempore plerique omnes ad studium Iuris ciuilibus conferunt se, non iuris aut recti bonique amore, sed pecuniæ faciendæ causa. quam artem iam adepti, omne ius peruertunt diuinum & humanum, argutiisque atque impudentia leges perumpunt omnes æternitatis & famæ quoque securi: ita multi applicant se ad reipubl. gerendam, aut inuolant in consilium publicum, non illi quidem vlla patriæ aut principis charitate, sed ad rem augendam priuatam atq; diripiendam publicam. Quare non laborant, si ad reipubl. illotis pedibus accedant. Debent vero, qui cum laude præesse reipubl. volunt, vel principem agere, dare imprimis operam, recte vt instituantur: & si non vacat, omnem vt hauriant philosophiam: Ethicis certe, quæ de moribus & virtutibus tractant, vt sint egregie tincti: quorum præceptor est Plutarchus optimus. Siquidem decet principem vel eum, qui cum laude præfaturus populo est, sicut potentia præualet cæteris, ita prælucere virtute, omnibusque ornamentis cumulatissimum esse. Requiritur autem in eo præcipue oculi vice prudentia. Addit Aiaci comitem Homerus Vlysses, ea fabula adumbrans & significans flaccidam & eneruatam potentiam viresque sine prudentia esse: qua adhibita magna imperia constituuntur, & amittuntur neglecta. Plutarchus vero sapientissimos viros proponit Lycurgum, Numam Pompilius, Solonem, Poplicolam, Fabium Maximum, M. Catonem maiorem. Præsentis in casibus subitis consilii imaginem ostendit Themistoclem. Iam propter potentiam principes timemus, propter prudentiam suspicimus, propter iustitiam amamus. Siquidem copulata cum solertia potentia, si absit iustitia, existit tyrannis, quam omnes horrent & execrantur. Quos vero iustitiæ cultores arbitramur, vt valentioribus deficiantur opibus, nec perinde ingenii acumine valeant, his fidimus tamē, his nos nostraque concedimus: neque est virtus vna alia, quæ tantum charitatis conciliet ac beneuolentiæ. Huius proponit simulachra Solonem, Poplicolam, Aristidem, Catonem maiorem. Abstinentiæ & integritatis exempla dat Periclem, Phocionem, Ciceronem, Catonem Vticensem. Liberalitas & beneficentia digna est principe virtus, magnumque ei & splendorem adfert & fauorem. Ad eam amplectendam proponit Alexandrum Magnum, Cimonem Atheniensem, Fabium Maximum, Iulium Cæsarem. Habes magnanimitatis speculum in Alexandro, Scipione Africano, Cæsare: constantiæ in Pericle, Fabio Maximo, Metello Numidico, Demosthene, Phocione, Catone minore. Magnum ornamentum adiungit principi moderatio animi, qui neque rebus lætis effertur, neque de gradu deiicitur asperis. Hic intueri in Fabium Maximum, Paulum Æmylium, Phocionem, Philopœmenem, Catonem minorem, M. Brutum licet. Tolerantiæ doctor Pericles est & Fabius Maximus: humanitatis Africanus, T. Quintius, M. Cicero: clementiæ M. Marcellus, Iulius Cæsar. Ad pacem & ocium sectandum alendamque inter ciues concordiam ducem præbet se Numa Popilius. Continentiæ & laborum perferendorum offert se Lycurgus magistrum. Modestiæ lumen est Pericles, Pompeius Magnus. Grauitas & seueritas in Fabio Maximo atque vtroque Catone elucet. Vice versa notantur reprehendunturque à Plutarcho vitia. Præcipitantiæ & temeritas est reipubl. imprimis calamitosa, multosque præcipites egit insignes duces. Testes sunt C. Flaminius & M. Varro bello Punico secundo, itemque Pelopidas & M. Marcellus cæteroqui hi laudatissimi. Nihil magno in viro est auaritia & rapacitate fœdus. Documento est apud Lacedæmo-

cedamonios Gylippus, M. Crassus & C. Verres apud Romanos. Demosthenis auro obnoxii exilium præstantissimi cætera viri admonet abstinendum esse à muneribus ei, qui rempublic. procurat. Magna suggillatio gerentis rempubl. est leuitas: ea exprimitur Alcibiadis moribus & castigatur cladibus. Noxia magnopere fuit Dioni & Lucullo austeritas & peruicacia. Nihil pestilentius in principe viro vel capitalius crudelitate: cuius in Lyfandro effigies, itemque in C. Mario, Sylla, & M. Antonio triumuiro cernitur. Rapuit multos ad interitum vindictæ cupiditas: quod Pelopidæ fato & M. Coriolani ostenditur. Nimia ambitione non vulgares principes transuersos actos fuisse, calamitatesque sibi & suis inuexisse graues & acerbæ, casus docuit Pyrrhi, C. Marii, & M. Ciceronis. Hac denique impulsæ Pompeius & Cæsar Romanam conuulserunt libertatem. Dicacitas multas inimicitias conflauit Ciceroni. Reprehenditur luxus & prodigalitas, quibus non vacauit prorsus Lucullus & infamis fuit M. Antonius. Ebrietate & crapula admodum deformari principis laudem, eamque esse calamitosam subditis, ipsis vero Imperatoribus frequenter fuisse exitiosam docuerunt Alexander Magnus & M. Antonius triumuir. Proiecta in Venerem libido quanta discrimina cladesque aduehat, periculum Demetrii atque exitium Antonii demonstrat. Habes luminaria & notas pauca de multis, quæ extant apud Plutarchum. Ea si quis cuncta lumina virtutum quasi flores excerpserit, & tanquam putrida vlcera hæc vitia exciderit, atque ita fuerit excultus: nemo ornatiorem principem philosophus, ne ipse quidem in Cyropædia instruxerit Xenophon. Hæc ergo ante oculos ponenda, hæc inculcanda crebro exempla sunt iis, quibus dominationem parentes sunt per manus tradituri. Huiuscemodi libri voluendi terendique assidue omnibus principibus & iis, qui præesse cum laude auent reipubl. Quo magis improbandum dictum est Lodoici XI. Francorum regis principis alioqui versutissimi, qui literis imbui filium & successorem Carolum noluit. Dicebat enim, quia eas ipse attigisset, in consiliis se capiendis fuisse peruicaciorum. Næ ille præficere voluit regno stipitem, apud quem priores regni expertem iudicii quomodo coram defuncti statua Alexandri quasi deliberationibus præfutura & rebus agendis inibant successores eius consilia. Laudandus vero atque perhibendus Macedonum rex Philippus: qui nato Alexandro ilico ad Aristotelem summum sapientiæ doctorem gaudere scripsit se, non ita quod natus sibi filius esset, sed quod natus seculo ipsius, à quo institui valeret ad virtutem. Memorabile etiam ipsius dictum Alexandri: qui plus se præceptori debere Aristoteli quam Philippo patri est ingenue fassus. Ab hoc enim habere se, quod viueret: ab illo, quod honeste viuere & cum decore posset. Vides iam quam necessaria virtus sit cum omnibus mortalibus, tum præcipue illis, qui rempubl. sunt tractaturi. Virtutes autem non nascuntur cum hominibus, sed magnis sudoribus comparantur & discuntur. Vfus vero rerum longus est, quem subinde præcurrit mors: vt decedendum sit ante, quam quid officii nostri sit, discere valuerimus. At est compendium ad eas recta institutio lectioque philosophorum & historicorum. In his, qui quidem in vtroque genere florent, citra controuersiam facile tribues primas Plutarcho, qui tibi satis iam percepisti quam possit esse conducibilis. Quare hunc, quicumque rempubl. statuisti gerere, & contendis ad laudem, amplectere, perpetuo eum versa, & caue de manibus deponas, atque ad præcepta eius te accommoda. His imbutus atque hæc secutus euasit optimus Imperator Traianus, gessitque Imperium laudatissime. Porro admonendus es, candide Lector, non potuisse me menses Græcos accommodare ad Romanos: quod hic circulum solis, illi spectent lunæ, habeant etiam aliam intercalandi rationem. Reliqui ergo secutus Ciceronem, Plinium, & authores Latinos alios nomina mensium Græca. Vt tamen eorum habeas, quantum hic sufficit, notitiam, addere volui Theodorum Gazam grauib. nixum authoribus tradere, Gameliona Ianuarium verti posse, Elaphiboliona Februarium, Munichiona Martium, Thargeliona Aprilem, Scirrophoriona Maium, Hecatombæona qui & Cronius & Hippodromius dicitur, à Macedonibus vero Lous, Iunium: Metagitniona (Panemus dicitur à Bæotiis,) Iulium, Boedromiona Augustum: Mæmacteriona, qui etiam dicitur à Plutarcho in Theseo Gorpæus, Septembrem: Pyanepsiona Octobrem, Anthesteriona (hic etiam Dæsius nominatur) Nouembrem, Posideona Decembrem. Hæc tamen ita intelligas, vt non plane & omnino respondeat Posideon Decembri: verum initium eius est circa solstitium brumale, excurritque magna parte in Ianuarium: adeo vt in Cæsare Plutarchus Ianuarium eum appellet. Pariterque statuendum de reliquis mensibus. Discrepat etiam à Gaza Plutarchus

AD LECTOREM.

in Thargelione, qui partem habet Maii, partem Iunii: vt videre est in Timoleonte, vbi pugnam Timoleontis describit ad Crimesum amnem. Metagitniona etiam in Poplicola appellat Septembrem. Iam Antheferiona plane Plutarchus in Sylla, vt Philostratus, ait in Martium incidere. vt longe aliter statuendum de congruentia mensium sit ex Plutarcho, quam tradat Gaza. Nomina item magistratum Ciceronem, & ceteros, quos supra nominavi, authores secutus, non moui, vt est Archon, qui summus magistratus fuit apud Athenienses, Bæotarches apud Thebanos, Polemarch⁹ qui certus magistratus fuit apud Lacedæmonios, & similia. Vt vero tibi & ratio nummaria constet, breui quantum hic requiras, accipe ex Budæo. Talentum valet sexcentis coronatis. Mina pars eius est sexagesima: valet coronatis decem. Drachma centesima pars est minæ. Æstimat eam Budæus vt eo tempore, quo scripsit tribus solidis Turonensibus & semisse. Denarius respondet apud Romanos drachmæ, atque ita ab authoribus Latinis æstimatur. Denarium efficiunt decem asses. As nummus fuit æreus. Vnde dicitur mille aris apud scriptores. Nummi sestertii quatuor efficiunt denarium. Decies sestertium, quod scribunt decies HS, reddit decies centena millia nummum sestertiorum, valetq; 25000.

coronatorum. Hinc facile subduces reliqua, Vale candidè Lector, Campis anno M. D. LXI.

CATA-